

REDEFININT EL PROGRÉS

Com tantes coses a la vida, el progrés, o almenys com l'Home l'ha percebut històricament, també té una naturalesa dual. Té el seu *ying* i el seu *yang*, el seu *eros* i el seu *tanathos*, o, si ho preferiu així, el seu vessant fascinant i el seu vessant incert. En la societat occidental, el pensament racionalista que a partir de la segona meitat de mil·lenni aporten els filòsofs del nord i del centre d'Europa, refrendat pels successius esdeveniments, ens ha fet arribar fins a l'actualitat una idea de progrés científic indissolublement associada a un increment de benestar per al conjunt de la societat. Malgrat l'existència de nuclis reaccionaris davant d'aquest progrés, el progressiu major benestar que aquest progrés ha aportat l'ha situat en una situació d'ampli consens social, que ha estat fonamental per abatre les resistències més enceses. Tot i això, la societat occidental no ha acceptat amb igual grau d'entusiasme aquest progrés, de manera que històricament s'han definit dues corrents imperants, de base clarament política però que també han significat diferents posicions ideològiques respecte a aquest concepte: per una banda, trobem els que l'han estimat, buscat i impulsat, anomenats, de manera ben escaient, *progressistes* -els *liberals* del segle XIX-, mentre que per l'altra banda trobem els que l'han acceptat sempre i quan permetés el manteniment d'un determinat *status quo*, denominats *conservadors*. Potser serà a causa de la velocitat de vertigen amb la que en el segle XX han passat coses o amb la que s'han produït descobriments científics i avenços tècnics (pol·lució relativament generalitzada, pèrdua d'hàbitats per augment de la població, utilització generalitzada de l'energia fòssil i nuclear, aparició de l'enginyeria genètica i de les seves aplicacions, etc.), però el cert és que l'evolució del pensament social en aquestes darreres dues o tres dècades ha estat poc menys que paradoxal.

En aquest període, en el qual ha aparegut i s'ha consolidat un pensament ecologista més o menys elaborat, hem assistit a un gradual procés d'inversió de termes i de conceptes, de manera que avui en dia són els que a sí mateixos s'assignen la categoria de veritables progressistes els que mostren un més gran interès en aturar el progrés o fins i tot en canviar-ne el seu signe, mentre que la posició majoritàriament associada als sectors conservadors és que el progrés no es pot aturar –o millor dit, no s'hauria d'aturar-. Els més radicals d'entre els primers han apel·lat a tota una gradació de recursos retòrics que han anat des de fomentar el famós concepte anglosaxó de NIMBY (“not in my backyard”, per altra banda d'una gran insolidaritat social) fins a apel·lar a catàstrofes d'escala planetària, certament possibles i també probables, però impossibles de predir en la seva aparició, magnitud i durada. Són posicions clarament dogmàtiques, sovint ni demostrades ni demostrables, preses des d'un pensament més religiós que científic, difoses de manera simplista i que els mitjans de comunicació han amplificat també de manera acrítica. La qüestió sovint s'acaba reduït a estar a favor o en contra de determinada cosa, sense possibilitat de matís, de manera que la ciutadania pren un determinat posicionament depenent més de factors emocionals que no pas racionals. En canvi, els més radicals d'entre els segons, afins i/o hereus de la tradició empirista, no han dubtat en defensar el progrés i impulsar-lo amb tota mena de mesures, fins i tot aquelles difícilment argumentables des d'una perspectiva a més gran escala, social o regional. El desenfoc en l'anàlisi, o pitjor encara, la seva parcialitat i intencionalitat, han arribat de vegades a nivells insultants. Així, sigui per l'acció d'uns o la dels altres, des de fa un temps el concepte de progrés, tan íntimament lligat a la naturalesa humana, ha patit un procés de descrèdit veritablement important. Ja que avui en dia, almenys en les societats occidentals tots tenim de tot –i dos de cada, si fa falta-, per què seguir progressant?

Potser per això el grau de desorientació social respecte temes ambientals és, en aquests moments, formidable. Actualment conviuen en la societat la hipersensibilitat ambiental,

limitada quasi estrictament a l'àmbit mediàtic i pràcticament estèril en quant a eficàcia, i el maltractament real al que sotmetem el nostre entorn. El fet que en el país: i) existeixin activitats consumidores de territori amb elevada rendibilitat econòmica a curt termini; ii) la quotidianitat dels espais, accessibles en la seva gran majoria amb vehicles motoritzats; iii) la denigració de l'espai comú, inhabitual en l'Europa central i nòrdica; iv) l'analfabetisme ambiental, que impedeix al gran públic conèixer què és veritablement valuós i què no ho és – cosa que no passa amb la música, la pintura, la literatura o l'enologia, per exemple-; i v) la manca de canals de difusió dels valors ambientals objectius, fan que hi hagi un abisme entre el que els mitjans de comunicació reflecteixen i la realitat que trobem quan sortim de casa. Resulta poc menys que sorprenent –negativament, s'entèn- el grau amb el que això és acceptat per la major part de la població i/o amb el grau d'indiferència amb què la gent ho viu.

Viure, com a persones o com a societats, és equiparable a nedar en un riu, o a anar en bicicleta: quan un s'atura, o se l'endú la corrent o cau. Cal anar endavant, cal alguna mena de moviment. La realitat és rotundament imperfecta i l'immobilisme no resol problemes, més aviat pot agreujar, per pura deixadesa, aquells que requeririen alguna mena d'acció. Per altra banda, renunciar al progrés i imposar l'immobilisme equival a donar per bo tot el que s'ha fet fins ara. Hem arribat a un punt en el qual disposem d'amplis coneixements sobre gran quantitat de matèries, disposem també d'eines tecnològiques amb un potencial de transformació enorme, i com que com a societat hem viscut, i, per tant, l'hem encertat en algunes coses i l'hem vessat en altres, sabem o intuïm què és el que hem de fer i cap on hem d'anar. La recepta, en cas de dubte, és ben senzilla: buscant maximitzar el benefici sobre allò que és comú (cultura, medi ambient, salut pública, estabilitat econòmica, etc.) no podem anar gaire errats. Per tant, atès que el temps no s'atura i que seguim necessitant del progrés, ha arribat l'hora de rescatar el concepte de l'oblit i de retornar-li la preeminència i prestigi socials que entre tots li hem arrabassat. Segurament és l'hora també, aprofitant l'avinentesa, de modular-ne el seu significat, adequant-lo a la realitat del segle XXI. És aquí on apareixen dos conceptes: un de ben conegut, popular i vigent, com és el de la sostenibilitat, i un altre, força oblidat i gens reconegut avui en dia, com és el principi de la millora gradual.

L'ecòleg Ramon Folch ha escrit que "el segle XXI serà el de la sostenibilitat o no serà". Temes com l'energia, els materials, els residus i l'aigua hauran de ser gestionats d'una nova manera que no tan sols redueixi els impactes sobre l'entorn present, sinó que també asseguri la seva viabilitat i disponibilitat en el futur. Aquest nou paradigma rep el nom de sostenibilitat, una paraula que ha estat acollida amb èxit pel conjunt de la societat (polítics, mitjans de comunicació, ciutadania), però que s'ha banalitzat a una notable velocitat, ja que ben poques vegades s'usa amb el degut rigor. Una anàlisi crua i radical de les coses ens porta a concloure que la sostenibilitat estricta i veritable va deixar d'existir quan l'home va començar a viure en ciutats, fins i tot quan va deixar de ser caçador/recolector per iniciar l'activitat agrícola. Així, a tall d'exemple, en les ciutats l'esforç de dur-hi aigua i aliments i d'allunyar-ne els residus, així com de transport de mercaderies i d'interrelació entre els seus habitants i els de poblacions veïnes, ha suposat des de l'inici de la seva existència un creixent consum energètic fins arribar a la situació que coneixem avui en dia, en la que no podríem viure sense un subministrament continu i barat d'energia. En resum, en aquest aspecte vivim del préstec geològic que representa el petroli, a l'igual que l'extraordinari augment de població sobre la Terra és producte de l'explotació d'un altre préstec geològic, i per tant no renovable, com són les mines de fosfats. Per tant, per a la pervivència de la nostra societat, o potser fins i tot per a la seva supervivència, del que es tracta és de primar actuacions i adoptar mesures que tinguin una component de major sostenibilitat enfront de les que en tenen una de menor. Això equival a decantar la balança a favor del consum de béns renovables enfront dels

no renovables, i de, en la mesura en què sigui lògic i assequible, primar el reciclatge de materials, sobretot dels no renovables, enfront del consum dels de nova extracció i/o producció.

El procés d'assoliment de les pràctiques de major sostenibilitat, igual que qualsevol viatge, per llarg que sigui, requereix un primer pas, recórrer un primer metre. De les "n" coses a fer, algú ha de començar per aplicar-ne una, després una segona, una tercera, i així fins arribar a completar la llista. La gradualitat, a major o menor velocitat, és una component intrínseca de les accions humanes de canvi i/o de transformació, fins i tot de les revolucions més rupturistes, ja que no disposem de varetes màgiques per fer desaparèixer unes coses i fer-ne aparèixer unes altres per art d'encanteri. Així doncs, el concepte de millora gradual, de la feina del dia a dia, tan menystingut per les posicions utòpiques i maximalistes dominants en l'actualitat, és justament la clau per l'assoliment d'aquesta desitjada i necessària sostenibilitat. És el que el mateix Ramon Folch havia ja batejat com a "gestió de la transició", una gestió ben necessària, ja que, tal com ha escrit, "a més de saber on volem anar hem de saber arribar-hi a partir d'on som". Per tant, és urgent incorporar el concepte de millora gradual al discurs de la sostenibilitat, ja que la primera és el vehicle amb el qual transitar pel camí que ens ha d'acostar a la segona. I posats a fer la llista als reis, un cop definit aquest marc teòric, es fa necessari també una mena de nou contracte social de caire ambiental, basat en el realisme i en l'establiment consensuat de prioritats, que aporti un marc estable en el que encaixar les actuacions, allunyat de la constant acció-reacció tan desgastant, estèril i paralitzant dels nostres dies. La formulació i posterior assoliment d'aquest consens no depèn de ningú més que de nosaltres, de manera que el grau d'interès que hi posem serà el que determinarà com serà el nostre futur ambiental. Cedim una mica tots en els nostres plantejaments maximalistes perquè la societat, en conjunt, hi surti guanyant.

Per al segle XXI, doncs, ens cal redefinir el progrés, preguntant-nos com ha de ser i cap on ens ha de dur. El que és segur és que algunes de les coses del progrés del segle XX no ens serveixen per al futur, però també sabem que la inacció no és vàlida i que el que ens cal és un nou progrés, diferent de l'anterior. La sostenibilitat –l'estació de destí-, i el principi de millora gradual –el tren que ens hi ha de dur- han de ser doncs els dos eixos sobre els quals es basi la reformulació del progrés i la seva reacceptació social com a paradigma comú per al segle que tot just hem començat.

Lluís Sala i Genóher
Biòleg
Serveis Tècnics del Consorci de la Costa Brava

"Les utopies tenen el seu valor –res no eixampla de manera tan extraordinària els horitzons imaginatius de la potencialitat humana- però com a pautes de conducta poden resultar literalment fatals" – Isaiah Berlin

Agraïments

A Manel Serra, Pere Saló i Jordi Sala, per la seva lectura crítica de les diferents versions del document i els seus comentaris, que l'han millorat i polit substancialment.